

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ КРАЇНИ У МІЖНАРОДНІЙ ТОРГІВЛІ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Н. І. Гончаренко,

к.е.н., доцент

Гамарлі Раміг Рауф Огли,

аспірант

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

n.i.goncharenko@gmail.com

Ця стаття присвячена дослідженню проблеми формування конкурентних переваг країни у міжнародній торгівлі, а також питання визначення спеціалізації країни в умовах глобалізації світового господарства.

У роботі досліджено теоретичні засади класифікації конкурентного простору за територіальною ознакою, визначено інструменти для конкурентної діагностики основних конкурентних сил, що впливають на ринок, систематизовано ендогенні чинники, що впливають на формування порівняльних конкурентних переваг країни, а також обґрунтовано глобальні фактори впливу на міжнародну спеціалізацію країн.

Ключові слова: конкурентні переваги, глобальна конкуренція, конкурентне середовище, глобалізація, міжнародна спеціалізація.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИССЛЕДОВАНИЯ ФОРМИРОВАНИЯ КОНКУРЕНТНЫХ ПРЕИМУЩЕСТВ СТРАНЫ В МЕЖДУНАРОДНОЙ ТОРГОВЛЕ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Данная статья посвящена исследованию проблемы формирования конкурентных преимуществ страны в международной торговле, а также вопросам определения специализации страны в условиях глобализации мирового хозяйства.

В работе исследованы теоретические основы классификации конкурентного пространства по территориальному признаку, определены инструменты для конкурентной диагностики основных конкурентных сил, влияющих на рынок, систематизированы эндогенные факторы, влияющие на формирование сравнительных конкурентных преимуществ страны, а также обоснованы глобальные факторы влияния на международную специализацию стран.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, глобальная конкуренция, конкурентная среда, глобализация, международная специализация.

THE THEORETICAL BASIS OF THE COMPETITIVE ADVANTAGE FORMATION RESEARCH OF IN INTERNATIONAL TRADE IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION

This article studies the problem of competitive advantage formation in international trade, as well as issues of countries specialization in a globalized world economy.

The theoretical basis of the classification of competitive space on a territorial basis is studied in the work, diagnostic tools for competitive basic competitive forces affecting the market are defined, endogenous factors influencing the formation of relative competitive advantages of the country are systematized, as well as global influences on international specialization of the countries are proved.

Key words: competitive advantage, competitive environment, international specialization, global competition, globalization.

Світове господарство все в більшій мірі стає єдиним неподільним цілим, у якому формуються і розвиваються суперечливі та різноспрямовані тенденції, насамперед, глобальна конкуренція та, водночас, регіоналізація економічного життя, транснаціоналізація та інтернаціоналізація бізнесу, економічна інтеграція, зміна парадигми закритих інновацій на парадигму відкритих інновацій.

Науково-технічний прогрес прискорив удосконалення технічної бази виробництва та перетворив технологічний фактор на вирішальний аргумент у глобальній конкурентній боротьбі [3]. У зв'язку з цим різко посилюється суперництво, особливо у сфері впровадження новітніх досягнень техніки і технології, а також забезпечення інколи агресивного збуту як на внутрішніх, так і на зовнішніх ринках [10]. Така кон-

куренція насправді набула загальносвітового характеру, охоплюючи всі країни з відкритою економікою.

Теоретичні засади формування конкурентних переваг країн у міжнародній торгівлі досліджували учені Ч. Давенант, Ж. Б.Кольбер, Т. Мін, Б. Олін, А. Сміт, Е. Хекшер та інші. Вплив ендогенних та екзогенних факторів на формування економічного світогосподарського розвитку в різні періоди досліджували П. Друккер, Дж. Коллінз, Р. Коуз, Б. Лундвалл, Д. Моррісон, Моріт А., Р. Нельсон, Д. Норт, А. Слівотські, Р. Солоу, Г. Саймон, Н. Тріфт, В.Тинберген, О. Уільямсон, К. Фрімен, Ф. Хайек, Дж. Хікс, Й. Шумпетер та ін.; російські дослідники Л. Абалкін, С. Авдашева, Г. Антонова, І. Владімірова, А. Горбунова, А. Дагаєв, В. Іванова, В. Іноземцев, М. Кондратьєв, П. Кругман, Ю. Маслеченков,

Я. Паппе, Ю. Тронін, О. Хотяшева, Н. Єфремова та інші.

Серед учених, у роботах яких викладені результати дослідження особливостей інноваційного розвитку країн в умовах глобалізації, слід виділити праці О. Білоруса, В. Будкіна, І. Бузько, В. Дергачової, О. Довгаль, Д. Лук'яненко, Ю. Макогона, А. Мокія, Н. Мешко, В. Новицького, А. Поручника, В. Сіденка, В. Сідорова, А. Філіпенка, І. Школи, В. Шниркова, С. Якубовського та інших.

Незважаючи на велику кількість робіт як зарубіжних, так і вітчизняних учених із проблеми формування конкурентних стратегій розвитку країн в сучасних умовах, питання визначення спеціалізації країн в умовах глобалізації не є достатньо дослідженим.

Тенденція глобалізації, що чітко проявилася в останні роки у вітчизняній економіці, призвела до різкого загострення конкуренції господарюючих суб'єктів [9]. Як наслідок, виникла проблема утримання і забезпечення зростання конкурентоспроможності організацій і підприємств усіх секторів і галузей господарства. Обумовлено це не стільки зростанням кількості суб'єктів економіки як результату проведеного роздержавлення власності, скільки відкритим характером економічної політики держави та усуненням бар'єрів на шляху проникнення товарів імпортного виробництва на національні товарні ринки [5; 6].

Міжнародне конкурентне середовище неможливо відокремити від поняття «світовий ринок». Оскільки світовий ринок одночасно може об'єднувати кілька конкурентних просторів, представляється доцільним класифікувати останній за територіальною ознакою [2]:

- світовий конкурентний простір (охоплює всіх виробників конкретної продукції);
- міжнародний конкурентний простір (включає виробників декількох країн);
- покраїновий конкурентний простір (охоплює виробників продукції конкретної країни);
- міжрегіональний конкурентний простір (формується на кордоні регіонів і характеризується особливостями функціонування підприємств у загальному ринковому просторі регіонів);
- регіональний конкурентний простір;
- міжтериторіальний (міжрайонний) конкурентний простір (формується на кордоні адміністративних територій, районів та характеризується особливостями взаємодії підприємств даних територій, районів);
- територіальний (районний) конкурентний простір;
- місцевий (локальний) конкурентний простір (включає підприємства, що

здійснюють діяльність в конкретно обумовленому місці);

– конкурентний простір підприємства.

Безумовно, найпоширенішим універсальним інструментом для систематичної конкурентної діагностики основних конкурентних сил, що впливають на ринок, оцінки ступеня впливу кожної з них та визначення характеру конкурентної боротьби на даному ринку з метою забезпечення рівноправного включення в конкурентну боротьбу, є модель п'яти сил конкуренції М. Портера (рис. 1).

Важливою ознакою конкурентоспроможності країни є також здатність її суб'єктів оперативно реагувати на зміни у світовому попиті та структурі виробництва. Для цього необхідно, щоб у країні існував сприятливий інвестиційноінноваційний клімат, а також модифікувалось та підтримувалось національне середовище для ефективного функціонування суб'єктів господарювання. Тому висока конкурентоспроможність країни характеризується наявністю в ній механізмів формування умов і засобів, які сприяють вирішенню завдань загальнонаціональної безпеки, економічного розвитку та підвищенню рівня життя населення. Країна, в якій не тільки ефективна економіка, а й неекономічні інститути, з погляду їхнього впливу на економічні процеси в державі, може вважатись конкурентоспроможною і володіти значним потенціалом не тільки в конкурентних перевагах, але і в перевагах, пов'язаних з особливостями функціонування політичної, культурної, соціальної системи [1].

Забезпечення ефективного конкурентного середовища для будь-якої відкритої економічної системи

Рис. 1. Модель п'яти сил конкуренції. Складено автором за матеріалами: [12]

означає прогресуючі зміни в організації і управлінні господарським життям, підключення до глобальних інформаційних систем і всесвітнього інформаційного виробництва, істотне посилення впливу всесвітніх економічних і екологічних організацій на розвиток національної економіки. Такі можливості є об'єктивним наслідком попереднього розвитку процесів інтернаціоналізації і транснаціоналізації, науково-технічної революції [7].

Проведений аналіз теоретичних засад показав, що в умовах глобалізації конкурентні переваги кра-

середовища, державну політику регулювання, наявний науково-технічний та кадровий потенціал, особливості структури виробництва і т. д.

Таким чином, у XX столітті з'явилася ціла низка нових факторів, які поглиблюють МРП та виводять на зовсім інший рівень розвитку таке поняття як міжнародна спеціалізація (рис. 2).

У роботі «Технологія і спеціалізація: дилема, можливості та ризики?» економісти Тасос Гіаніціс та Маріанна Кагер вводять таке поняття, як «національна політика спеціалізації», а також говорять

про існування двох основних її видів: перший – цільова політика спеціалізації, другий – нейтральна [13]. При цьому, нейтральна або горизонтальна політика створює загальні сприятливі умови для будь-яких ініціатив ринку, не дискримінуючи та не вибираючи між галузями або фірмами (табл. 1). Їй протиставляється цільова або вибіркова політика, яка має на меті більш явні та вузькоспеціалізовані цілі і тому включає деякі селек-

тивні механізми. Відсутність політики щодо спеціалізації також може розглядатися як специфічна категорія нейтральної політики і означає відсутність будь-яких політичних дій щодо питань спеціалізації, хоча це є також своєрідним політичним вибором країни.

Спеціалізація – це динамічний процес і тому, для того, щоб переміститися країні від слабкішої до сильнішої позиції у та забезпечити довгострокові переваги, необхідно вміти трансформувати моделі

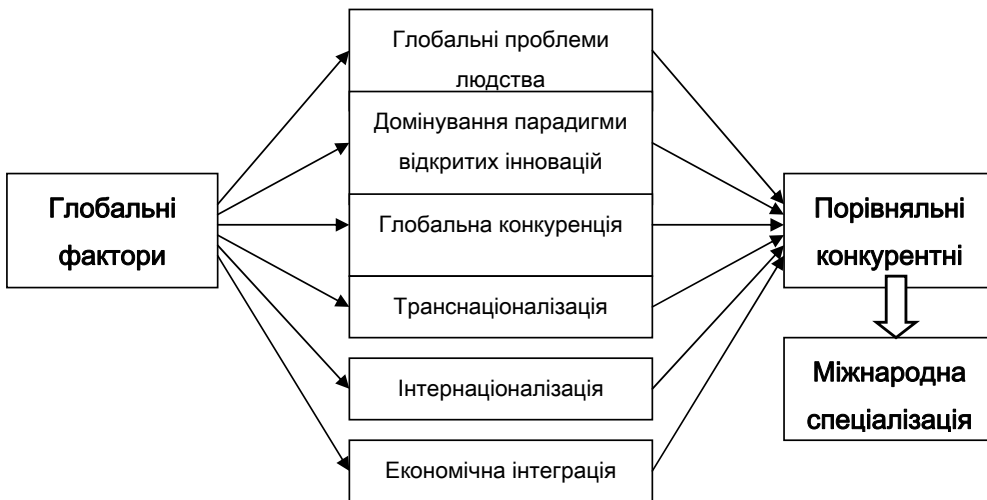

Рис. 2. Глобальні фактори впливу на міжнародну спеціалізацію країн
Складено автором за матеріалами: [4]

ін найбільш об'єктивно визначають такі підходи: теорія життєвого циклу товару; теорія конкурентних переваг націй; теорія інвестиційного розвитку націй.

Для формування порівняльних конкурентних переваг необхідно враховувати наявні конкурентні переваги країни, та фактори, що впливають на них (глобальні та ендегенні) [14]. Ендегенні чинники виникають переважно всередині самої макроекономічної системи і включають особливості траєкторії розвитку політичного, соціального та економічного

Таблиця 1

Основні аспекти вибору нейтральної та цільової політики спеціалізації

	Нейтральна (горизонтальна) політика	Цільова (вибіркова) політика
Характеристика	Створює сприятливі умови для всіх галузей економіки та підприємств	Включає селективні механізми відбору найперспективніших напрямків розвитку окремих галузей та підприємств
Ризики	Ризик регресу в певних галузях; ризик падіння ринку (як приклад, криза 2008–2009 років); ризик неправильної оцінки вартості технології, товару або послуг (особливо тих, що пов'язані з рішенням громадських, глобальних або екологічних проблем)	Ризик неправильного вибору галузі спеціалізації; політичний ризик; високі інвестиційні ризики; корупційний ризик
Переваги	Природний відбір найбільш конкурентних ініціатив ринку	Своєчасне вирішення соціальних, екологічних та інших глобальних проблем

Складено автором на основі джерела [8]

спеціалізації та переміститися від існуючих до нових галузей спеціалізації [11].

Таким чином, ризики для країн із слабкою траєкторією розвитку обмежують обидва підходи до вибору як цільової так і нейтральної політики: у пер-

шому випадку — через недостатність наявного науково — технологічного потенціалу та відповідних умов, у другому — зовнішні умови роблять таку стратегію ризиковою.

Література

1. Антонюк Л. Л. Міжнародна конкурентоспроможність країн: теорія та механізм реалізації : монографія / Л. Л. Антонюк. — К., 2004. — 24 с.
2. Базилюк Я. Б. Конкурентоспроможність національної економіки / Я. Б. Базилюк. — К., 2002. — 107 с.
3. Білорус О. Конкурентоспроможність у сучасному глобальному світі / О. Білорус, Ю. Мацейко // Економічний часопис XXI. — 2002. — № 9. — С. 12 — 17.
4. Глобализация и экономическое развитие : национальный аспект / Ю. В. Макогон, В. В. Дергачева и др.; под научной ред. Ю. В. Макогона. — Донецк : ДонНУ, 2006. — 260 с.
5. Конкурентоспроможність національної економіки / за ред. д-ра екон. наук Б. Є. Кваснюка (Ін — т економіки та прогнозування НАН України) — К. : Фенікс, 2005. — 582 с.
6. Конкурентоспроможність : проблеми науки та практики : монографія / за ред. В. С. Пономаренка, М. О. Кизима, О. М. Тищенко. — Х. : ФОП Александрова К. М. ; ВД «ІНЖЕК», 2010. — 365 с.
7. Мешко Н. П. Інноваційна діяльність країн світової економіки в умовах глобалізації : монографія / Н. П. Мешко. — Донецьк : Юго-Восток, Лтд, 2008. — 398 с.
8. Саліхова О. Б. Високі технології: дефініція та оцінка монографія / О. Б. Саліхова. — К. : ДП «Інформ.-аналіт.агентство», 2008. — 290 с.
9. Фатхутдінов Ф. Конкурентоспособность: экономика, стратегия, управление / Ф. Фатхутдінов. — М. : Инфра-М. — 2000. — С. 23.
10. Федулова Л. І. Інноваційний розвиток економіки : модель, система управління, державна політика : монографія / за ред. Л. І. Федулової; НАН України ; Ін-т екон. та прогнозів. — К. : «Основа», 2005. — 552 с.
11. Laurusen K. "Revealed Comparative Advantage and the Alternatives as Measures of International Specialization", Danish Research Unit for Industrial Dynamics, Working Paper, 30. — 1998.
12. Porter M. "The Competitive advantage of nations" / New York, The free Press. 1991. — 650 p.
13. Tassos Giannitsis, Marianne Kager «Technology and Specialization : Dilemmas, Options and Risks?» / Expert group "Knowledge for Growth", May 2009. — 36 p.
14. Vollrath, T. L. (1991). "A Theoretical Evaluation of Alternative Trade Intensity Measures of Revealed Comparative Advantage" / T. L. Vollrath. — Weltwirtschaftliches Archiv, 130, 265 — 79.
15. Zhouying J. Globalization, Technological Competitiveness and the 'Catch — up' Challenge for Developing Countries: Some Lessons of Experience / J. Zhouying // International Journal of Technology Management and Sustainable Development. — 2005. — Vol. 4. — No 1. — P. 35 — 46.